

En ökande rovdjursstam och en ökad lammproduktion – går det ihop?

En ökande rovdjursstam och en ökad lammproduktion – går det ihop?

Vi har fem fredade rovdjur - björn, varg, lo, kungsörn och järv i Sverige. Länsstyrelsen kan ge bidrag och ersättningar för att förebygga och ersätta skador som orsakats av fredat vilt. Skador som man misstänker är orsakade av ett fredat rovdjur skall alltid besiktas. Detta görs gratis av länsstyrelsens besiktningsmän. Besiktningen visar många gånger att det inte är rovdjur som orsakat skadorna. Det tycks som angrepp av hundar har ökat på får. Det finns flera olika metoder att förebygga rovdjursskador på tamdjur, bra elstängsel är den mest effektiva metoden.

Våra fem fredade rovdjur - björn, varg, lo, kungsörn och järv

Sverige har liksom många övriga länder åtagit sig att bevara naturligt förekommande arter. I rovdjurspolitiken anges tydliga mål för hur många rovdjur det ska finnas och var de ska få finnas. De fem rovdjursarterna är björn, varg, lodjur, kungsörn och järv. För dessa

arter kan jakt inte användas i första hand som metod för att förhindra skador som de orsakar. Rovdjuren har länge varit förknippade med de norra delarna av Sverige. Bilden har dock förändrats. Vargen har etablerat sig i de mellersta delarna av Sverige, men enstaka individer vandrar då och då ner i Sydsverige. Även enstaka björnar gör ibland vandringar genom Götaland. Rovdjurens återkomst innebär att tamdjur och lösdrivande jakthundar kan angripas. Järv är inget djur som orsakar skador på tamdjur i Sverige, utom på ren.

Brunbjörn

Antal björnar i Sverige ca 2 500. Idag finns en fast förekomst i norra hälften av Sverige ner till Värmlands, Dalarnas och Gävleborgs län. (se karta). Trenden är att björnstammen ökar långsamt och sprider sig söderut och österut i skogslandet.

Varg

Det finns idag ca 130 vargar och etappmålet i Sverige är ca 200 individer. Vargen finns i Mellansverige, med tätast koncentration i Värmland, Dalarna, Öre-

Foto Åke Aronsson.

bro och Gävleborgs län (se karta). Trenden är att vargstammen ökar långsamt. Ökningstakten de senaste åren är cirka 1–2 föryngringar, vargkullar, per år. Vargar är generalister och har mycket lätt för att anpassa sig till olika miljöer. Vi kan därför förvänta oss att vargstammens utbredningsområde utökas både norrut och söderut. Vanligen dödas bytet med få och kraftiga bett i halspartiet. Mindre byten kan dödas med bett över ryggen.

Lodjur

Antal lodjur i Sverige består av ca 260 föryngringar (en föryngring = en hona med ungar), vilket motsvarar cirka 1 300 djur. Målet är minst 300 föryngringar per år eller cirka 1 500 individer. Lodjuren finns från södra Svealand och norrut (se karta). Enstaka föryngringar finns lokalt i Götaland. Ofta syns inga tydliga bett utanpå lodjurets bytesdjur, men när det flås syns tydliga tandbett främst på halsen. Lodjur biter inte av huvudet på sina bytesoffer. Troligtvis är det då räven som varit framme.

Foto: Mona Hans-Ers.

Kungsörn

År 2007 var det ca 220 lyckade häckningar och målet är minst 600 häckande par. Kungsörnen häckar i fjälltrakterna och i barrskogar från norra Värmland och norrut, samt på Gotland och i Skåne. Enstaka bosättningar finns även i övriga Götaland och Svealand (se karta). Trenden är att antalet häckande kungsörnspar i fjälltrakterna har minskat markant de senaste 15 åren, men stammen ökar vid kusterna. Tätaste stammen finns på Gotland. De dödar med sina kraftiga klor. Kungsörnen kan döda medelstora bytesdjur så som räv, hund, lamm och rådjur.

Järv

Antal järvar i Sverige är ca 56 föryngringar (en föryngring = en hona med ungar), vilket motsvarar ca 360 individer. Järven har sin utbredning längs hela fjällkedjan, med störst utbredning i Norrbot-

Foto: Torbjörn Josefsson.

ten (se karta). Trenden är att stammen har ökat långsamt under några år. Sedan slutet på 1990-talet har även järvungar fötts i skogslandskapet utanför renskötselområdet vissa år.

Hur ser det ut på rovdjursfronten just nu?

Statistiken visar att i Sverige angrips 300–500 får årligen av stora rovdjur. I vårt grannland Norge är motsvarande siffra ca 30 000 får. Skillnaden beror dels på att det finns fler får i Norge samt att det är skillnader på hur fåren hålls. I Sverige går mer än 95 % av fåren inom någon form av stängsel medan det i Norge går fler får på fritt bete i skog och fjäll. I Sverige har områdena med flest fårbesättningar inte särskilt hög rovdjurstäthet. Rovdjursangrepp på mindre tamdjur som får och getter förekommer i stort sett i alla områden i världen där arterna förekommer samtidigt. Det som påverkar omfattningen är antalet rovdjur, förekomsten av tamdjur, tillgången av naturliga bytesdjur och de eventuella förebyggande åtgärderna.

Viltskadecenter arbetar bland annat med utbildning och förebyggande åtgärder

Viltskadecenter finns vid Grimsö Forskningsstation i Bergslagen och tillhör SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet. Naturvårdsverket är uppdragsgivare. Deras uppgift är att samla in kunskap om viltskador, fredade viltarter och metoder för att förebygga skador. Viltskadecenter bedriver informationsarbete främst till lantbrukare och länsstyrelsernas personal, men även till jägare och andra som är berörda av fredat vilt.

Får och getter är de tamdjur som främst angrips

Får och getter är de tamdjur som främst angrips av varg, björn och lodjur. Lodjur orsakar ofta färre angrepp på tamdjur jämfört med varg och björn. I Sverige har antalet tamdjur som angrips av rovdjur svagt ökat under de senaste tio åren och antalet varierar mellan olika år. Den största anledningen är att varg och lodjur sprider sig söderut till områden med fler tamdjur.

Bidrag och ersättningar finns för att förebygga och ersätta skador som orsakats av fredat vilt.

Grundprincipen i Sverige är att viltskador ska förebyggas. Om du bedriver fårskötsel inom områden med fast rovdjursförekomst bör du hägna in dina får.

Vad gör man om man misstänker rovdjursangrepp?

Misstänker du att varg, lo, björn, järv eller kungsörn har orsakat skador på dina får rekommenderas att du gör så här:

1. Kontakta en besiktningsman så snabbt som möjligt

Antalet tamdjur som angrips av rovdjur har ökat de senaste tio åren. Foto: Lasse Larsson.

2. Trampa inte runt kadavret. Då kan spår och spårtecken förstöras. Täck över kadavret med en säck eller liknande, och låt det ligga kvar på fyndplatsen.

Besiktningmännen är utsedda av länsstyrelsen och utbildade av Viltskadecenter. De besiktar kostnadsfritt tamdjur (boskap) och hundar som misstänks vara angripna av stora rovdjur och informerar om skadeförebyggande åtgärder

3. Anmäl skadan - direkt till en besiktningssman eller till din länsstyrelse.

4. Vidtag akuta åtgärder

Efter ett rovdjursangrepp, i synnerhet av varg eller björn, är risken stor för ytterligare angrepp de närmast följande veckorna. Akutåtgärder ska vidtas inom 12 timmar efter ett rovdjursangrepp. Dessa ska ses som ett provisorium till dess att permanenta åtgärder har vidtagits.

5. Sök ersättning

Besiktningssmannen kan hjälpa till att fylla i blankett för ansökan om ersättning. Man anger bl a tidpunkt då det skadade eller dödade djuret påträffats eller när det saknades, skadepått och varför man anser att det blev angripet av rovdjur. Ansökan lämnas till länsstyrelsen inom tre månader. Man kan även skicka in kvitton på veterinärvård och andra styrkta kostnader som skadan föranlett.

Akuta- och permanenta åtgärder som kan förebygga rovdjursangrepp

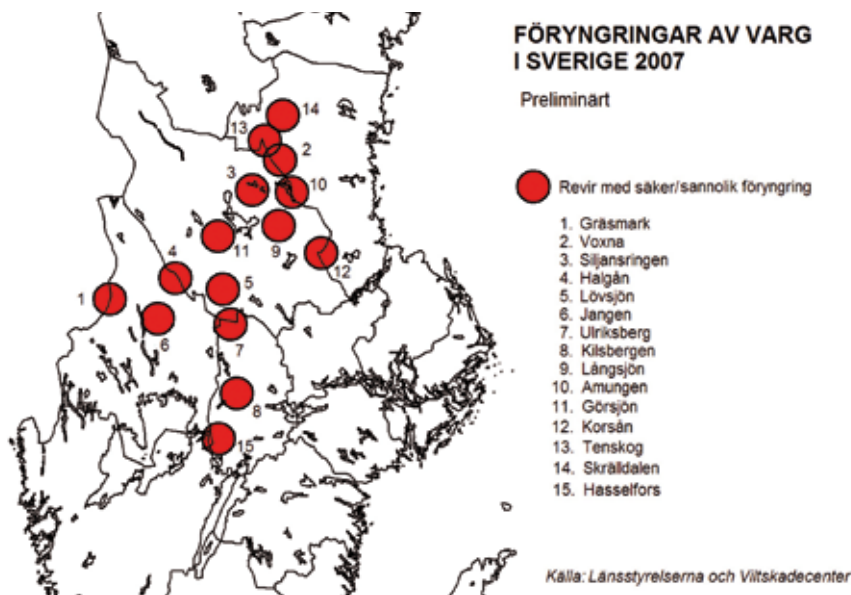
Viltskadecenter har gjort bedömningar av

hur flera åtgärder fungerar/skulle kunna fungera i Sverige. De menar att det inte finns någon förebyggande åtgärd som är effektiv i alla situationer! Omständigheterna avgör och det är utifrån problemet, platsen och situationen som man måste hitta effektiva åtgärder. Här nedan är några exempel. För ytterligare information rekommenderas Viltskadecenters hemsida.

Det är elstängsel som gäller framför allt!

Stängsel är en av de mest effektiva åtgärderna och den mest använda förebyggande åtgärden. Det är också en av de allra dyraste åtgärderna och bidrag kan utgå. Slutsatsen är att femtrådiga elstängsel fungerar bra mot varg, lodjur och björn. Vanligt fårnät kompletterat med en tråd nertill och en tråd upptill har nära nog samma effektivitet som nyuppsatta rovdjursstängsel. Viktigt är att den understa tråden är max 20-30 cm över marken och den översta tråden ca 110 cm över marken. Vilken typ av stängsel det än är gäller det att inte lämna utrymme för varg eller lo att på något ställe, t.ex. vid dikesövergångar eller vid ojämnheter i marken, krypa under stängslet. Alla länsstyrelser med fast förekomst av varg och björn bör enligt viltskadecenter, ha en viss sträcka elnät att låna ut i samband med angrepp som en akut åtgärd.

Andra åtgärder som kan fungera beroende på situation är: **Boskapsvaktande hundar**, som kan vara ett alternativ där rovdjursavvisande stängsel inte kan användas och är ett exempel på en långsiktig åtgärd. I vilken utsträckning metoden fungerar beror på en mängd olika faktorer. **Mänsklig närvaro och ökad tillsyn** är sannolikt en av de mest effektiva förebyggande åtgärderna som finns. Många rovdjursangrepp sker i gryningen eller i skymningen. Ökad tillsyn är dessvärre också en av de dyraste förebyggande åtgärderna. **Lamning inomhus** är en mycket effektiv åtgärd för att hindra angrepp av örn. Risken för örnangrepp minskar redan då lammen är 2-4 veckor gamla. Djur som räv, grävling och korp kan också skapa problem om lamningen sker utomhus i vissa trakter. **Skrämsel**, såsom rop, skrik, stenkastning eller knallskott för att driva undan rovdjur då de närmar sig tamdjursbesättningen, bedömer viltskadecenter som ett dåligt alternativ som akutåtgärd. Rekommendationen är att skrämsel ska genomföras av länsstyrelsen eller viltskadecenter. **Lapptyg** - en lång lina med tyglappar som sätts på ordinarie stängslet - är effektivt, billigt och en enkel åtgärd som kan användas till dess att en mer permanent åtgärd genomförts. Variationen är stor mellan vargindivider, men erfarenheten säger att vargar inte vågar passera lapptyget på i genomsnitt sex veckor. Alla länsstyrelser med fast vargförekomst bör, enligt viltskadecenter, ha en viss sträcka lapptyg.

Exempel på andra akuta åtgärder är att ta in djuren på natten eller flytta djuren till annat hägn.

Ideella stängslingsgrupper kan hjälpa till med stängseluppsättningen

Svenska Rovdjursföreningen är en ideell förening och har medlemmar som ingår i stängslingsgrupper. Dessa personer engagerar sig ideellt för att hjälpa tamdjursägare i rovdjursområden att sätta upp rovdjursäkra elstängsel. Hjälpen erbjuds till dem som erhållit bidrag och i mån av tid. Namn och adresser till kontaktpersoner finns på hemsidan www.rovdjur.se

Vilken ersättning utgår vid rovdjursangrepp?

Viltskadecenter lämnar följande rekommendationer för ersättningar av rovdjursangripna får.

- Tackor 2 200 kr
- Lamm 1 200 kr
- Avelsbagge 2 500 kr, alternativt värdering.

Sker skador på dräktiga tackor utgår tillägg för lammen med 400 kr per lamm, max 2 lamm/tacka. Är tackan scannad eller obducerad med 3 lamm utgår ersättning för max 3 lamm. Man kan få ersättning för tillväxtförluster på lammen med 500 kr per lamm, max 3 lamm/tacka om angrepp skett på tackor inom 8 v efter lamningen och lammen lämnats själva.

- Tillägg sker med:
 - 250 kr per djur anslutna till Fårkontrollen,

Ett så kallat lapptyg kan fungera som tillfälligt skydd mot vargar tills mer permanenta åtgärder vidtagits.

- 250 kr per djur för ekologiskt uppfödda djur eller djur anslutna till KRAV

- 200 kr per djur anslutna till Maedi visna-program

För speciellt värdefulla avelsdjur utgår högre ersättningar efter värdering.

Vid omfattande skador på fårbesättningar (fler än 5 djur) bör kompensation ske för eventuellt uteblivna EU-stöd.

- Ytterligare ersättning kan utgå för merarbete. Exempel på detta kan vara:
 - Sökande och bortforslande av kadaver i stora beteshagar (större än 10-15 ha) eller kuperad terräng, där arbetet med detta är både tidsödande och komplicerat.
 - Hyra för eventuella maskiner för ovan nämnda arbete.

- För skadade djur ersätts utlägg för veterinärvård och medicin mot kvitto.
- Ersättning för kadaverhantering sker från fall till fall beroende av var i landet skadan skett.

Stort mörkertal men hundangrepp på får vanligare än angrepp av rovdjur.

Hund har inte samma förmåga att döda som varg, varför hundangrepp resulterar i större andel skadade får och lamm. Vid hundangrepp sker bitskador på ett flertal olika ställen på djuret där bitskador på bakdel och framförallt juver och nosparti förekommer. Svenska rovdjursföreningens rapport av Anders Ekholm (2006) (som är en sammanställning och analys över tidnings- och medierapporteringen avseende hundangrepp på tamdjur) visar att problemet är mycket omfattande och högst sannolikt betydligt mer vanligt förekommande än angreppen från samtliga våra stora rovdjur. Många angrepp görs upp i godo mellan hund- och tamdjursägare. Ett mycket stort mörkertal föreligger beroende av det faktum att hundangrepp sällan kommer till mediernas kännedom.

Har du frågor och vill veta mer?

På viltskadecenters webbplats www.viltskadecenter.se hittar du telefonnummer till besiktningsmän och rovdjursansvariga vid länsstyrelsen. Det finns flera hemsidor med fakta om våra rovdjur för den som vill lära sig mer, bl a www.de5stora.com

Ulrika Stark

Kartor: Viltskadecenter.